

Н. В. Чернишова,

викладач

(Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна)

ПОГЛЯДИ ПЕДАГОГІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ. НА ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Розвиток особистості та суспільства загалом в умовах сучасних економічних та політичних змін напряду залежить від пошуку духовних ідеалів та орієнтирів у вихованні молодого покоління. Сьогодні до найбільш актуальних питань виховання підростаючого покоління науковці відносять прищеплення таких цінностей як гуманність, милосердя, чесність, справедливість, співчуття, любов, відповідальність тощо.

Нині в суспільстві спостерігається зростання прагматичності, байдужості до проблем навколишніх, водночас той науковий рівень, на якому мають бути розв'язані питання організації виховного процесу із урахуванням багатовікових українських традицій, не задовольняє запити суспільства. Тому необхідною умовою виходу з цієї ситуації є звернення до педагогічної спадщини минулих поколінь. Керуючись ідеями педагогів минулого, можливо знайти ефективні методи боротьби з тими проявами в поведінці, які не відповідають загальнолюдським цінностям. Це й зумовлює доцільність звернення до наукової спадщини педагогів другої половини XX ст.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальні питання виховання в молоді моральної культури широко висвітлюється в працях сучасних науковців. Так, особливості морального виховання підростаючого покоління знаходимо в теоретичних та практичних доробках таких учених як Бех І., Божович Л., Мар'єнко І., Огієнко І., Сухомлинська О., Щербань П. та інші. Психолого-педагогічні основи виховання моральності у вітчизняній педагогічній думці

другої половини ХХ ст. представлено в наукових роботах Білоусової В., Борисова А., Виготського Л., Кон І, Коцур В., Краснобаєва І., Погребняк Е., Сухомлинського В., Сущенко А., Тарасевич Н. та інших. Досліджуваний історичний період характеризується наявністю певних наукових і науково-методичних доробків з окресленої проблеми, використання яких забезпечить належний рівень сформованості високо моральних почуттів на сучасному етапі.

Метою статті є аналіз педагогічного доробку вітчизняних педагогів другої половини ХХ ст. про виховання моральних якостей та розкриття перспектив його творчого використання в сучасній педагогічній практиці.

В умовах зростання ролі морального фактору, для соціалістичного способу життя другої половини ХХ століття були характерними такі глибоко гуманні ознаки, як відсутність пригнічення, взаємодопомога, взаємоповага на ряду з патріотизмом та справедливістю. Педагоги другої половини ХХ століття зазначали, що саме людина, її благо і щастя були найвищою ціллю морального виховання особистості. Саме від моральної підготовки буде залежати роль особистості у суспільстві. Людина – часточка соціуму і тому від неї залежить й його функціонування в цілому. Таким чином, автори вважали, що виховання людини – велика гуманістична мета, один з найважливіших каналів взаємозв'язку між суспільством і індивідом [9, с. 5-6].

У досліджуваний період було виділено такі основні особливості морального виховання:

- двосторонність процесу виховання;
- тривалість та безперервність;
- визначення загальних завдань;
- єдність педагогічних впливів на особистість школяра.

Проаналізуємо кожну із вищезазначених особливостей більш детально. Науковці другої половини ХХ століття були впевнені, що відчуваючи на собі вплив зовнішніх факторів й умов, особистість завжди проявляє активність. Вступаючи у взаємодію з цими впливами, вона змінює свій якісний стан і проявляє його у зовнішніх вчинках і діях, у відношенні до оточуючої дійсності, що і характеризує двосторонність процесу морального виховання взагалі.

Виходячи з цього, завдання педагога – створити необхідні і достатні умови для найбільш ефективної взаємодії даних сторін процесу.

Крім того моральне виховання є тривалим та довгостроковим процесом. Тобто другою особливістю є відсутність результатів через короткий строк. Слід також зазначити, що процес навчання протікає в певних організаційних та часових рамках, тоді як ці рамки в процесі виховання є менш визначеними й регламентованими, що й обумовлювало його тривалість та безперервність.

Необхідно також звернути увагу на визначення загальних завдань. Зокрема, слід розкрити конкретизовані загальні завдання морального виховання й ускладнені види діяльності для їх виконання. Тобто послідовність процесу виховання забезпечується за допомогою концентризму.

Останньою але не менш важливою особливістю морального виховання є забезпечення єдності педагогічних впливів на особистість. У ході дослідження встановлено, що у другій половині XX століття у моральному вихованні й розвитку підростаючого покоління приймали участь не тільки педагогічний колектив, однолітки та родина, але й піонерська та комсомольська організації, які мали потужний вплив на розвиток особистості у той час. Узгодженість їх дій дозволяла спрямовувати зусилля на гармонійний розвиток особистості, формуванню у молоді таких гуманних якостей як любов, толерантність, доброта, взаємоповага, взаєморозуміння, емпатія тощо.

Сила й ефективність процесу морального виховання, зазначав І. Мар'єнко, визначається змістовністю й організованістю впливів, нерівномірність яких може характеризуватися окремими підйомами й спадами, а цінність цих впливів вимірюється рівнем розвитку особистості, якими її дій і вчинків [6, с. 42; 9, с. 21].

У ході дослідження з'ясовано, що у процесі виховання моральних якостей педагогами дослідженого періоду обов'язково враховувалися різні групи факторів, які сприяли досягненню максимального результату. Зокрема, можна виділити такі групи факторів: особистісні фактори; природні фактори; соціальні фактори.

До особистісних факторів виховання педагога досліджуваного періоду відносять такі внутрішні якості школяра як характер, віру, совість та зазначають, що думки молодого покоління направлені на пізнання та оцінку морально-психологічних якостей оточуючих. Разом з тим розвивається самопізнання, потреба в усвідомленні й оцінці своїх особистих якостей [4, с.62].

До природних факторів належать такі характеристики як зовнішність, стан здоров'я, особливості нервової системи, які й зумовлюють використання педагогом певних моделей морального виховання [4, с.60]. У процесі виховання необхідно також враховувати психомоторні особливості, адже методи роботи зі спокійними дітьми можуть значно відрізнятися від методів роботи з моторними. Науковці підкреслювали, що підлітки з «харизмою» часто привертають до себе увагу, демонструють високу самооцінку, при цьому нерідко створюючи додаткові складнощі.

Соціальні фактори також здійснюють значний вплив на виховання моральних якостей особистості. До них належать: коло оточуючих людей, система міжособистісних зв'язків, соціальні вимоги та соціальне середовище взагалі. Відомо, що найближчим оточенням є родина, адже саме вона і займає важливе місце в процесі виховання моральних якостей. Особливо її значення важливе у системі ціннісних уявлень, адже родина являє собою безпосереднє первинне оточення, завдяки якому дитина входить в систему соціальних зв'язків, засвоює норми поведінки [7, с. 56]. Саме тому родину науковці вважають найпершим і найважливішим осередком суспільства, в якому дитина розвиває такі національні категорії, як співчуття, милосердя, любов та інші. Науковці наголошують, що саме в родині закладаються основи доброзичливого ставлення до людей, формуються перші уявлення і поняття про доброту, чуйність та увагу, виробляються відповідні почуття [2, с. 17].

Підводячи підсумок, зазначимо, що особистість формується під впливом усіх суспільних відносин, і в першу чергу тих, у яких проходить повсякденне життя, діяльність. Стосунки, які складаються між дітьми в школі, студентами в

ВУЗі стають основним фоном життя молоді і за певних умов забезпечують їхній успішний розвиток, визначають інтереси, мету в житті [1, с. 4].

Відносини між молодими людьми істотно впливають на життя колективу в цілому, на стиль і тон їхнього життя, соціальну дієвість колективу. Як правило, у колективі, де існують негативні стосунки, відзначається низька успішність, погана дисципліна, нецікаве життя. Деякі діти стають «психологічно ізольованими», з ними не спілкуються, уникають дружби тощо. Саме тому педагоги другої половини ХХ ст. звертали неабияку увагу на психологічний клімат у колективі.

Особливої уваги в цьому відношенні заслуговує творчий доробок видатного теоретика та практика В. Сухомлинського. Педагог був переконаний, що всі моральні принципи життя насамперед передбачають співчутливе, дбайливе ставлення людей один до одного, яке має виявлятися в конкретних справах. При цьому висока моральність такого ставлення до інших людей виявляється в тому, щоб дбати про них без розрахунку або сподівань на похвалу чи винагороду, коли прояв людиною добра являє собою звичайну норму поведінки, перетворюється в звичку.

Основою колективу великий педагог-гуманіст вважав почуття турботи про інших, яке починається з віддачі духовних сил особистості заради радості й щастя оточуючих, а завдання вихователя полягає в тому, щоб пробудити в молодій людині здатність переживати найвищу людську радість від усвідомлення того, що вони дали, створили, принесли щось хороше, потрібне, корисне. За цим принципом і виховували вчителі Павлишської школи і прагнули до того, щоб у роки отрочтва і ранньої юності людина якнайбільше сил віддавала в ім'я іншої людини [8, с. 11].

Втілення гуманного способу виховання серед молоді в досліджуваній період відбувалося не тільки через призму гуманізації взаємин між вихованцями, але й гуманізацію у колективі педагогів та стосунках вихователь – вихованець. Зокрема, зазначалося, що відносини слід будувати на основі доброзичливості, милосердя і довір'я, добиватися атмосфери згуртованості та

взаємодопомоги, які в складній ситуації завжди будуть керуватися принципами братерства, людяності й поваги до особистості.

Крім того увага педагогів не повинна оминати прояви жорстокості, лицемірства і байдужості. Необхідно зуміти поставити себе на місце учня чи студента і зрозуміти його бачення світу і, як наслідок, мотиви його поведінки, ретельно вивчати, враховувати, прогнозувати та використовувати дію усіх факторів, які впливають на становлення особистості [5, с. 12 – 13].

Отже, процес виховання молоді у другій половині ХХ ст. відбувався в традиціях гуманізму і був покликаний прищепити молодій людині стійке гуманне відношення до оточуючих. Зазначимо, що науковці трактували гуманізм як принцип світогляду і моралі, в якому людська особистість є найвищою цінністю, а під гуманністю розуміли поширення та утвердження принципів чуйного ставлення до людини, турботи про благо та поваги до її гідності у будь якій сфері суспільного життя.

Аналіз педагогічної літератури досліджуваного періоду показав, що в його основу було покладено такі принципи, як: любов до ближнього; взаємодопомога; доброзичливе відношення до успіхів оточуючих; тактичне відношення до самолюбства іншої людини; толерантність до іншої особи; чуйність по відношенню до іншої людини тощо [51, с. 5 – 8].

З упевненістю можна констатувати, що у людини з глибокими моральними переконаннями і показник дієвості високий. Мірилом можна вважати здійснення своїх ідеалів в ім'я іншої людини, колективу, суспільства. З іншого боку – це виникнення в особистості високого гуманного почуття задоволення й радості від своїх вчинків та дій. Отже, зміст переконань, з одного боку, визначається об'єктивною реальністю, а з іншого – їх сталістю, активністю, дієвістю.

Висновки. Отже, аналіз поглядів учених досліджуваного періоду на проблему виховання духовно-моральних цінностей у молоді свідчить, сьогодні набувають актуальності проблема розвитку особистості, прагнення виховати духовну людину, яка орієнтується на гуманістичні моральні цінності. На думку

дослідників, головним завданням у роботі педагога, що опікується сферою духовно-морального виховання, є моральне усвідомлення кожною дитиною себе як особистості, засвоєння нею духовних цінностей.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Формування морального й духовного світу особистості є складним питанням, що потребує комплексного й багаторівневого підходу до його розв'язання. Саме тому подальші пошуки будуть спрямовані на виявлення найбільш актуальних на сьогодні підходів виховання моральних якостей молоді у педагогічній спадщині минулих поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусова В. О. Відносини в колективі як фактор морального виховання учнів / В. О. Білоусова // Педагогіка. Республіканський науково-методичний збірник. Актуальні питання навчання й комуністичного виховання. Питання історії та педагогіки. – К.: «Радянська школа», 1980. – Вип. 19. – С. 3 – 10.

2. Вейт М. А. Спільна робота сім'ї і школи по вихованню учнів у дусі гуманізму / М. А. Вейт // Педагогіка. Республіканський науково-методичний збірник. – К., «Радянська школа», 1984. – Вип. 23. – С. 17 – 22.

3. Гавриловець К. В. Воспитание человечности: Книга для учителя / К. В. Гавриловець. – Минск: Нар. асвета, 1985. – 183 с.

4. Колесникова И. А. Воспитательная деятельность педагога / [Колесникова И. А, Борытко С. Д., Селиванова Н. Л.]; под общ. ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой – М.: Издательский центр «Академия», 2007 – 336 с.

5. Красовицький М. Ю. Людина – мета, а не засіб / М. Ю. Красовицький // Рідна школа. – К.: «Освіта», 1991. – № 11 /746/. – С. 10 – 13.

6. Марьенко И. С. Основы нравственного воспитания школьников / М. С. Марьенко. – М.: Просвещение, 1980 – 183 с.

7. Осьмак Л. П. Ціннісні уявлення і самоствердження підлітків / Л. П. Осьмак // Рідна школа. – К.: «Освіта», 1992. – № 3 – 4 /750 – 751/. – С. 55 – 60.

8. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський. – К.: «Радянська школа», 1971. – 208 с.

9. Харчев А. Г. Образ жизни, мораль, воспитание / А. Г. Харчев, В. Г. Алексеева. – М., Политиздат, 1977. – 143 с.

Чернишова Наталя Володимирівна. Погляди педагогів другої половини ХХ ст. на виховання моральних якостей молоді.

Характеризуються особливості морального виховання молоді у другій половині ХХ ст. Обґрунтовується перспективність використання ідеї виховання духовно-моральних якостей досліджуваного періоду в сучасних умовах.

Ключові слова: духовно-моральні якості, молодь, моральне виховання.

Чернышова Наталья Владимировна. Взгляды педагогов второй половины ХХ ст. на воспитания моральных качеств молодежи.

Характеризуются особенности морального воспитания молодежи во второй половине ХХ века. Обосновывается перспективность использования идеи воспитания духовно-моральных качеств исследуемого периода в современных условиях.

Ключевые слова: духовно-моральные качества, молодежь, моральное воспитание.

Natalia Chernyshova. Pedagogical Thoughts of the XXth century On Moral Qualities Up-bringing of Young People.

Features of moral education of youth in the second half of the twentieth century are characterized. The prospects of using the idea of spiritual and moral education of the period under investigation in modern conditions are substantiated.

Key words: spiritual and moral qualities, youth, moral education.